

O PERSPECTIVĂ ASUPRA REZISTENȚEI ANTICOMUNISTE DIN ROMÂNIA (1944-1989)

de
Doru RADOSAV

Rezistența anticomunistă din România a fost un fenomen istoric specific epocii contemporane și, în egală măsură, un epifenomen, în condițiile în care regimul comunist s-a instituționalizat și s-a instaurat deplin în societatea românească. Cronologic ea se întinde pe o perioadă de 50 ani, luând aspecte diferite, în funcție de contextul opresiv instaurat de autoritățile comuniste. Amploarea ei a fost, de asemenea, supusă unei dinamici, în funcție de evoluția procesului de comunizare, care a fost o acțiune de forță, violentă, cu implicații în plan politic (distrugerea sistemului democratic, parlamentar și pluripartidic românesc), în plan economic (etatizarea și dizolvarea proprietății private), în plan spiritual, cultural (impunerea revoluției culturale, a sistemului de învățământ după model sovietic, ateizarea, desființarea și persecuția cultelor religioase).

Pe acest fundal se poate reconstitui mișcarea de rezistență anticomunistă, îndreptată la început împotriva procesului de sovietizare a țării, care presupunea, în condițiile regimului de ocupație sovietică, transformarea și subordonarea economică a țării, introducerea prin intermediul comuniștilor români a modelelor instituționale sovietice (în economie, în agricultură, în aparatul de represie: miliție-securitate) și promovarea propagandei și ideologiei sovietice (prin reforma învățământului din 1948, revoluția culturală, prin anularea conștiinței istorice și naționale a românilor), prin promovarea noului model uman - homo sovieticus - și pervertirea întregii ierarhii a valorilor sociale.

Forme și tipologii.

Rezistența anticomunistă din România s-a concretizat în diverse forme și tipologii, definite după criterii organizatorice, scopuri, strategii de acțiune, componența socială a acestei rezistențe, impactul social, durata lor, zonele geografice în care s-a manifestat.

Tipologia formelor de rezistență anticomunistă din România¹ poate fi identificată în următoarele ei manifestări:

1. Rezistența armată anticomunistă în cadrul unor grupuri paramilitare, de partizani;
2. Organizații și grupuri civile care au acut propagandă anticomunistă, ce cuprindea intelectuali, studenți, elevi, muncitori, țărani;
3. Cercuri de intelectuali laici și clerici, constituite ca grupuri de reflecție și de întreținere a ideilor anticomuniste;
4. Mișcări studențești cu caracter anticomunist, care au culminat cu manifestările antisovietice și anticomuniste din anul 1956, anul revoluției maghiare;

5. Acțiuni clandestine de rezistență religioasă, în special cele care vizau practicarea religiei greco-catolice, desființată de comuniști în 1948, precum și alte manifestări de rezistență religioasă din cadrul cultelor neoprotestante interzise de comunism.

6. Atitudini și forme de manifestare anticomuniste în lumea intelectualilor privind recuperarea conștiinței istorice, care au culminat în anul 1957-1958, când s-a marcat aniversarea a 500 de ani de la urcarea pe tron a voievodului Moldovei - Ștefan cel Mare - receptat în memoria colectivă ca simbol al independenței și identității etnice, în condițiile în care Basarabia și Bucovina, părți ale Moldovei voievodale de odinioară, se aflau sub dominația sovietică;

7. Mișcări muncitorești (greve, sabotaje, care au culminat în deceniile VIIIIX - greva minerilor din Valea Jiului din 1977, greva muncitorilor din Brașov din 1987);

8. Mișcări țărănești concretizate în proteste și răscoale îndreptate împotriva colectivizării agriculturii;

9. Organizarea de sindicate libere începând cu 1977, precum SLOMR (Sindicatul Liber al Oamenilor Muncii din România) și Sindicatul liber „Libertatea”;

10. Acțiuni ale intelectualilor din perioada 1983-1988 îndreptate împotriva sistematizării orașelor, acțiune ce viza distrugerea monumentelor istorice și de arhitectură din București și din alte orașe;

11. Acțiuni de protest ale societății civile îndreptate împotriva proiectatei demolări a 7-8000 de sate, care s-a concretizat ulterior într-o formă de solidaritate a opiniei publice internaționale în anul 1988, cunoscută sub numele de Operations Villages Roumaines;

12. Disidența românească ce a început să ia forme active în anul 1977;

13. O rezistență informală care s-a localizat la nivelul comunicării, psihologiei și mentalităților colective prin folclorul anticomunist, paraliteratură, umorul și deriziunea ideologiei și realității comuniste sau în lucrări de literatură cultă a unor scriitori mai mult sau mai puțin disidenți, în piese de teatru, cu o semantică eufemist-anticomunistă.

Fără îndoială că toate acestea pot fi evaluate ca principalele forme de rezistență anticomunistă, însă varietatea și multitudinea unor astfel de manifestări rămâne încă de recuperat și de formalizat în viitoare cercetări indisciplinare, toate subsumate obiectivului reconstituirii istorice al fenomenului rezistenței anticomuniste.

Etape:

În istoriografia românească s-au definit două mari etape în rezistența anticomunistă care, în parte, se suprapun cronologic, dar se disting totuși prin formele lor esențiale de manifestare.

Prima etapă o reprezintă rezistența armată anticomunistă dintre 1944-1962, iar cea de-a doua etapă este reprezentată de rezistența civilă dintre 1953-

1989. Ambele etape evidențiază faptul că societatea comunistă s-a construit și a existat pe un latent „casus belli”, în condițiile în care ea este o „societate punitivă”² în accepțiunea dată de Michel Foucault, este o societate în care dușmanul de clasă este obiectul unui răsism de stat. Societatea comunistă ca societate ordonată este expresia unei dioptrici, care urmărea: anularea adversarului ce era cuvântul ei de ordine, era rațiunea ei de a fi. Dialectica convingerii în comunism este războiul. Ori, în fața acestui război permanent și amplu, formele de rezistență sunt tot atât de permanente și de ample. Rezistența este o consecință a războiului și a opresiunii, este o transcriere a lui în spațiul libertății, nicicând în totalitate anulat. Unei opresiuni ordonate i se opune o rezistență proteică.

Istoriografia:

Fenomenul rezistenței anticomuniste a fost un subiect „tabu” în istoriografia comunistă până în anul 1989. Acest fenomen, în prima lui etapă de manifestare, și anume între anii 1944-1948, transpare doar ca o proiecție a discursului triumfalist al istoriografiei comuniste, în sensul că socialismul victorios a învins „dușmul de clasă, dușmanii ordinii publice și ai cuceririlor revoluționare”. Era un dușman nepersonalizat, nespecificat, transpus maniheist la nivelul răului care a fost învins de binele comunist.

Sintezele de istorie care reconstituie drumul parcurs de instaurarea democrației populare, socialiste, ascund în mod vădit fenomenul rezistenței, el fiind doar intuit, în măsura în care noua armată, noua miliție și noua securitate, organizate în 1948-1949 după modelul sovietic, au drept scop „reprimarea comploturilor, a sabotajelor și a altor acțiuni dușmănoase îndreptate împotriva poporului muncitor”³.

Subiectul rezistenței anticomuniste a fost confiscat, însă, în mod eufemistic în discursul politic în care se menționa cu insistență că veghea revoluționară trebuie să fie contrapusă „dușmanului de clasă” sau a fost prezent în articole de presă din ziare și reviste civile sau în reviste editate de serviciile de securitate și de miliție, precum a fost revista „Pentru patrie”, în care „bandiții”, ca exponenți ai rezistenței armate anticomuniste erau anihilați, reperându-se o serie de victorii asupra dușmanilor din munți și eroizând faptele de arme ale soldaților și ofițerilor din trupele de miliție și securitate. Toate aceste reviste cu circulație internă nu au reverberat în mod direct în discursul public al istoriei recente.

Tema rezistenței anticomuniste a populat însă unele lucrări de literatură care tratează procesul colectivizării la sate și în care opoziția reprezentată de chiaburi, de țărani înstăriți, exploatați, fac parte din galeria personajelor negative, întrucât ei s-au manifestat împotriva confiscării proprietăților. Această temă o găsim în romanele realizate de Mihail Sadoveanu, Titus Popovici, Ion Lăncrăjan, reprezentanți ai literaturii angajate în serviciul ideologiei comuniste sau în romane polițiste care transfigurează lupta dintre miliție și securitate și „bandiții” din mișcarea de rezistență din munți.

Subiectul rezistenței în care personajele negative sunt adjuocate construirii mitului comunismului salvator, eliberator, justițiar, se regăsește în literatura de la nivelul discursului didactic, care avea drept scop modelarea conștiinței elevilor în sensul ideologiei comuniste. Un exemplu clasic în acest sens este poemul „Lazăr de la Rusca” al poetului comunist Dan Deșliu, în care eroul Lazăr Cernescu este promovată și proliferat în manualele școlare drept victimă și erou în luptele cu partizanii anticomuniști din Munții Banatului. Acest personaj a avut o carieră îndelungată și pregnantă în martirologia comunistă și deopotrivă în hagiografia comunistă, alături de alți eroi ai luptei din ilegalitate a Partidului Comunist. Cu alte cuvinte, subiectul rezistenței a fost exilat și la propriu și la figurat din istoriografia românească, astfel încât el putea fi regăsit doar în lucrările apărute peste hotare, editate de exilul românesc din Occident, cu predilecție cele realizate de reprezentanți ai Mișcării Legionare: Horia Sima, Filon Verca, Faust Brădescu etc.⁴ Sau în lucrări aparținând unor personalități românești consacrate în mediile academice din Occident precum: Diță Ionescu, Vlad Georgescu etc.⁵

Tema rezistenței anticomuniste a fost reluată și dezvoltată masiv în istoriografia și jurnalistică de după 1989. Receptarea fenomenului rezistenței a fost una din cele mai fascinante și seducătoare teme de istoric în discursul public de după Revoluția din decembrie 1989. Subiect interzis, oculat de propaganda și ideologia comunistă, el a fost recuperat mai întâi la nivelul publicisticii populate de interviuri, evocări ale foștilor combatanți din rezistență, în nenumărate volume de memorialistică. Astfel s-a întreprins o retrospectivă bibliografică a articolelor despre rezistența anticomunistă derulată între 1945-1965, investigându-se 35 de ziare și reviste, apărute între 1990-1994, punându-se în evidență un număr cuprins între 250400 de articole pe an, apărute despre rezistența anticomunistă.

Dacă la început, în primii anii, adică în 1990-1991 predomina o formă și o tonalitate foiletonistică a acestor articole de reconstituire a rezistenței, ulterior ele îmbracă o formă mai aproape de exigențele istoriografice, în care sunt aduse ca surse atât mărturiile orale, cât și cele arhivistice, asumate în mod specific de informația istorică.

Purtând însemnele tradiției spre un regim democratic, fapt ce presupune o serie de metamorfoze și corecții în planul discursului istoriografic, în planul eticii profesionale, recuperarea istoriografică a rezistenței anticomuniste nu a fost la început un subiect agreat de mediile academice (instituții de cercetare, universități), ele realizându-se cu predilecție în cadrul unor organizații din zona societății civile: Academia Civică, Fundația „Memoria”. Mefiențele față de asemenea subiecte încorporau și tarele unei mentalități din lumea istorică, puternic contaminate și marcate de ideologia comunistă mai ales în ceea ce privește segmentul istoricilor de istorie contemporană. Această problematică devine subiectul unei cercetări instituționalizate în cadrul unor colective de la institutele de istorie ale Academiei sau în mediul universitar. Remarcăm în acest sens apariția, în 1993, a Institutului

Național pentru Studiul Totalitarismului, de pe lângă Academia Română și a Institutului de Istorie Orală, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj.

Se poate remarca publicarea unor rezultate ale cercetărilor pe această temă într-o serie de reviste și anuare precum: „Arhivele Totalitarismului”, „Revista Memoria”, Anuarul „Memorialul de la Sighet” și „AOI”, Anuarul Institutului de Istorie Orală a Universității din Cluj.

Rezistența anticomunistă dintre 1944-1962 reprezintă forma cea mai acută și cea mai pregnantă a rezistenței anticomuniste din România.

Conform opiniei unor istorici, această rezistență a avut manifestările cele mai ample, a fost cea mai sângeroasă și de cea mai lungă durată - timp de 18 ani - dintre toate formele de rezistență existentă la popoarele din estul Europei, ocupate de sovietici.⁶

Pentru a înțelege fenomenul acestei rezistențe armate trebuie operate câteva etape în reconstituirea lui, în sensul că aceste etape sunt fixate între anumite repere cronologice, dar în egală măsură ele pot fi definite și structurate în funcție de dinamica instaurării și a evoluției regimului comunist din România.

I. Prima etapă este cea care începe cu anul 1944, odată cu intrarea armatei sovietice în România și se încheie în luna ianuarie 1948, odată cu plecarea forțată a Regelui Mihai. În cadrul acestei etape se pot detașa trei subetape și trei tipuri de rezistență derulate între martie 1944-august 1944, între 23 august 1944-toamna anului 1945 și între 1945-1948.

Prima subetapă este rezistența antisovietică în condițiile în care la sfârșitul lunii martie 1944 trupele sovietice pătrund pe teritoriul României, în nord, în Bucovina. La inițiativa Marelui Stat Major al Armatei Române s-au organizat așanumitele batalioane regionale fixe, formate din militari și voluntari civili, care aveau drept scop oprirea infiltrărilor sovietice pe linia frontului, acțiuni de diversivune și culegere de informații. Astfel de batalioane au fost organizate în județele Neamț, Vrancea, dar cel mai cunoscut și cel mai activ era cel din Bucovina. Acesta era format din militari în termen, voluntari bucovineni, civili, atât din rândul populației române, cât și din rândul populației ucrainiene, antisovietice. Ele erau formate din mai multe plutoane și companii conduse de învățători din satele Bucovinei care erau totodată și ofițeri în rezervă. Odată cu înaintarea trupelor sovietice aceste batalioane s-au transformat, începând cu luna mai 1944, în grupuri de autoapărare în fața jafurilor, violurilor și crimelor comise de armata sovietică de ocupație. După 23 august 1944, odată cu întoarcerea armelor împotriva Germaniei, mulți dintre partizani au fost exterminați. La început numărul luptătorilor din Batalionul „Bucovina” s-a ridicat la peste 1.300 de combatanți, care apoi s-au repliat în grupuri mai mici și în unități mobile care cuprindeau între 15-120 de combatanți.

A doua subetapă era fixată cronologic între 23 august 1944 și toamna anului 1945 și era reprezentată de activitatea unităților de rezistență antisovietică, parașutate din Germania în România și formate, în special, din foști legionari

filogermani, refugiați după 1941 în Germania și Austria. Ei urmau să lupte în spatele frontului româno-sovietic formând așa-numita „Mișcarea de Rezistență Națională”, cu scopul de a răsturna situația politică internă din țară și de-a reînscris România în alianța cu Germania. În intervalul 6 martie 1945 - 10 dec. 1945 au acționat un număr de 17 grupuri parașutate în toată țara, fiecare având în jur de 30-50 combatanți.

O a treia subetapă este cuprinsă între decembrie 1945 - sfârșitul anului 1947 și este reprezentată de așa-numita organizație „Haiducii lui Avram Iancu. Divizia Sumanelor negre”, formată la început în Transilvania din militari, ofițeri și voluntari civili, fără nici o coloratură de partid, ea având un profund caracter național îndreptat împotriva sovietizării și comunizării țării, ca urmare a politicii promovate de guvernul pro-comunist al Dr. Petru Groza, instalat de sovietici în martie 1945. Această organizație era structurată în unități și subunități, cele mai mici cuprinzând între 50 până la 100 de luptători, iar cele mai mari ajungeau până la 2000 de combatanți. Ele sau grupat în cele trei provincii istorice ale României: Transilvania, Moldova, Muntenia. Alături de aceste organizații mari, paramilitare, au mai existat o serie de grupuri civile, dar și cu componentă militară unele dintre ele, un număr de 35, care au activat paralel între 1945-1947 și care, pe lângă acțiuni militare au dus o importantă activitate propagandistică anticomunistă.

2. A doua mare etapă în desfășurarea rezistenței armate anticomuniste din România, cea mai amplă și mai complexă în manifestările și prezența ei pe teritoriul țării a reprezentat-o cea dintre anii 1948-1962. Ea s-a desfășurat într-un context politic intern, masiv comunizat și sovietizat, în care partidele democratice au fost anulate iar Regele Mihai a fost obligat să abdice.

În această perioadă au existat un număr de 10 centre de rezistență, distribuite în toate zonele țării, fiecare dintre aceste centre încorporând mai multe grupuri a căror activitate s-a derulat în perioada de timp mai sus menționată. Aceste centre au fost: Bucovina - cu 11 grupuri, Banatul - cu 12 grupuri, Brașovul - 1 grup, Vrancea cu 6 grupuri, Sibiul - cu 3 grupuri, Maramureșul - cu 6 grupuri, Munții Apuseni cu 12 grupuri, Arad - 5 grupuri, Dobrogea - cu 3 grupuri, Bacău - 2 grupuri, Muscel - 2 grupuri, Făgăraș - 2 grupuri.

O analiză din perspectivă morfologică a acestor grupuri pot pune în evidență: modul lor de agregare, structura conducerii grupurilor, componenta lor, obiectivele specifice, strategii de acțiune, zonele de operații și formele de reprimare îndreptate împotriva acestor grupuri.

Modul de agregare al grupurilor s-a acut dinspre convingerile anticomuniste ale membrilor lor, în condițiile în care aceștia erau urmăriți, persecutați sau pasibili de a fi arestați în mod iminent, mai ales după 1947, odată cu desființarea partidelor istorice PNT și PNL. Alte grupuri au fost organizate de persoane cu puternice convingeri anticomuniste, care n-au fost însă urmăriți sau care nu erau în pericol de a fi arestați.

O a treia formă de agregare s-a datorat acțiunilor punctuale ale represiunii comuniste, precum: colectivizarea forțată, impunerea cotelor și-a impozitelor cu scopul de a îngreuna dezvoltarea și existența proprietății funciare, represiuni din motive religioase sau din motive ideologice. Consolidarea solidarității și fidelității grupului sa acut prin depunerea unui jurământ de credință în fața preoților. Leadership-ul grupurilor era format în proporție de 60% din ofițeri ai armatei române, alături de care se pot detecta și alte categorii sociale și profesionale precum: învățători, profesori, funcționari, ingineri, avocați, medici, comercianți, preoți, țărani, pădurari, elevi și studenți.

Formele de organizare vizau în primul rând clandestinitatea, grupurile fiind create în zone strategice: munții României sau Delta Dunării, iar altele - puține la număr - funcționau clandestin în localități urbane: Cluj, Timișoara, Arad, Caransebeș, Câmpia Turzii, Făgăraș sau în localități rurale, unde erau constituite filiale conspirative, care erau în relații cu centrele din munți. Structura taberelor din munți cuprindea: depozite de muniții, adăposturi care erau mutate în funcție de anotimpul și de acțiunile de urmărire executate de securitate, de căi de acces și de refugiu în caz de pericol. Arsenalul de lupte era format din armament ușor: puști-mitralieră, pistoale automate, puști, revolve. Membrii grupurilor variau între 10-200 de oameni, din care nucleul care stătea permanent în munți cuprindea între 30-40 de combatanți, iar restul erau dispersați în localitățile aferente centrului și acționau în condiții specifice impuse de conducerea grupului. În momentul acțiunilor operative, al confruntării armatei cu securitatea, partizanii se regrupau în formații mai mici, de la 3 până la 5 combatanți, specifice activității acțiunilor de gherilă.⁷

Obiectivele grupurilor de rezistență armată au fost de o mare diversitate, punând astfel în evidență caracterul lor și specificul rezistenței anticomuniste. Principalele obiective au fost:

a. Pregătirea unei insurecții naționale împotriva comunismului, în condițiile unui conflict internațional dintre URSS și țările occidentale, în momentul concret al intrării trupelor americane în țară;

b. Răscularea populației pentru eliberarea unor orașe sau centre urbane mari de sub administrația comunistă (ex.: grupurile din Banat);

c. Acțiuni de forță împotriva întreprinderilor, instituțiilor, sediilor de miliție și securitate;

d. Acțiuni militare de apărare a proprietății (ex.: grupurile din Vrancea);

e. Pedepsirea activiștilor care îi forțau pe țărani să intre în colhoz;

f. Organizarea de răscoale ale țăranilor împotriva colectivizării;

g. Acțiuni armate împotriva amestecului autorităților sovietice în administrația locală teritorială (ex.: rezistența din Maramureș s-a manifestat împotriva acțiunii filosovieticilor de a anexa acest teritoriu din nordul țării la Ucraina);

h. Organizare de sabotaje pe liniile de transporturi, în zona petrolieră, pe arterele de comunicații, ambuscade în defileele marilor râuri: Someș, Mureș, Olt:

i. Acțiuni punctuale de distrugere a lozincilor și tablourilor comuniste, a registrelor de cote și de dări la care erau obligați țărani către statul comunist;

j. Activitatea politică și de propagandă anticomunistă realizată prin tipărirea și răspândirea de manifeste, distrugerea manifestelor propagandei comuniste, propaganda anticomunistă de la om la om printre intelectuali, elevi, țărani, muncitori. Răspândirea manifestelor s-a realizat atât în zona de acțiune a grupurilor, cât și în alte centre urbane mari (ex.: grupurile din Timișoara și cele din Munții Apuseni);

k. Realizarea unor comunicări între grupurile de combatanți și comunitățile care susțineau grupurile prin mesaje cifrate;

l. În unele cazuri grupurile de partizani (ex.: cele din Munții Apuseni) au adresat mesaje ambasadelor occidentale din București (SUA, Franța), cu scopul de a le comunica existența mișcărilor de rezistență și de a stabili legături cu lumea occidentală în cazul unei insurecții naționale declanșate în preajma unui posibil război între URSS și SUA;

m. Acțiuni strategice și logistice privind aprovizionarea cu alimente din lumea satelor și localităților din apropierea centrelor de rezistență din munți.

Formele de represiune exercitate de autoritățile comuniste asupra mișcării de rezistență a îmbrăcat forme variate. În primul rând s-au operat arestări în rețelele de sprijin logistic ale partizanilor, precum și persecuții asupra membrilor familiilor de partizani. O tactică foarte des întâlnită a fost infiltrarea de informatori militari sau civili în rândul grupurilor de partizani sau recrutarea de informatori din rândul membrilor de familie ale partizanilor. Forma cea mai acută de represiune au fost execuțiile exemplare ale partizanilor, cadavrele lor fiind expuse în locurile publice din localitățile aferente centrelor de partizani (ex.: Munții banatului). Pentru a determina reprimarea cât mai urgentă a grupurilor de partizani s-au instituit premii în bani pentru prinderea acestora (ex.: grupurile din Munții Vrancei). Pedepsele aplicate membrilor mișcării de rezistență cuprindeau: condamnări la moarte, muncă silnică pe viață, ani îndelungați de detenție, care au durat până în 1964, anul eliberării masive a deținuților politici din România.

Discursul public elaborat de mișcarea de rezistență anticomunistă a incorporat o serie de valori și noțiuni simbolice: națiune, credință, libertate, legalitate, recognoscibile atât în manifestele anticomuniste, răspândite de grupurile de partizani, cât și în semantica denumirii grupurilor. Această semantică încorporează sintagme și denominațiuni ce făceau trimitere la istoria națională la personalități și eroi din trecutul glorios: Decebal, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Avram Iancu, Vlad Țepeș. Alte denominațiuni trimit explicit spre o semantică cruciată a rezistenței anticomuniste (ex.: grupul „Cruce și spadă” din Munții Apuseni) iar unele spre o semantică ce încorporează o realitate a haiducilor, a justițiarilor populari, existenți în tradiția populară (ex.: haiducii Muscelului din Muntenia, haiducii lui Avram Iancu din Munții Apuseni). Altele trimit spre o semantică regalistă (ex.: Garda Albă din Munții Rodnei și Armata Albă din Munții Apuseni). Aceași semantică poate fi

recunoscută în însemnele vestimentației paramilitare ale partizanilor: epoleți cu cruce, banderole albe cu cruce neagră (grupul din Munții Vrancei).

Percepția acestor grupuri între real și imaginarul popular transcrie o serie de clișee din durată lungă. Figurile partizanilor beneficiază de transfigurări legendare. Astfel, unii partizani sunt asimilați cu haiduci sau eroi populari, invulnerabili la gloanțe, posesori ai unor arme miraculoase primite în dar de la rege, împărat (expresii ale unor investituri de cavaleri medievali - ex.: Gh.Paşca din Maramureș), au apariții miraculoase și salvatoare în situații limită (ex.: partizanul Sfârloagă din Munții Banatului).

Percepția grupurilor de partizani, transmisă prin memoria colectivă, glisează așadar între realitate și mit, fapt ce demonstrează că mișcarea de rezistență anticomunistă a avut un impact puternic în conștiința colectivă.

Ultimele forme de rezistență anticomunistă durează până în anul 1962, când este executat ultimul partizan din România, țăranul Ion Banda din Munții Banatului.

Așadar, rezistența armată anticomunistă din România a fost un fenomen istoric de mare importanță, care își așteaptă încă o reconstituire istorică pe măsură.

NOTE:

1. Cf. M. Apostolescu, A. Bogdan, S. Dcsa, O. Roske, *Rezistența anticomunistă, din România, 1945-1965. Retrospectivă bibliografică 1990-1994*, în „Arhivele Totalitarismului, III, nr.1, 1995. M. Bărbulescu, D.Deletant, K. Hitchins, S. Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*, Ed. Enciclopedică, București 1998. G. Ionescu, *Comunism in Romania 1944-1965*, London 1964.
2. M. Foucault, *Trebuie să apărăm societatea*, Ed.Univers, București 2000, p.94-95.
3. M. Constantinescu, C. Daicoviciu, Șt. Pascu, *Istoria României*, București 1965, p.579.
4. H. Sima, *Pentru ce am pierdut războiul din Răsărit și am căzut în robia comunistă?*, în „Buletinul Comitetului Național Româno-American”, XV, 20 apr. 1972; F. Brădescu, *Guvernul de la Viena*, Madrid f.a.
5. G. Ionescu, *op.cit.*; V.Georgescu, *Istoria Românilor*, Los Angeles 1984.
6. A. Brișcă, *Rezistența armată anticomunistă din România*, în „Arhivele, Totalitarismului” VII, nr.22-23, București 1995, p.42.
7. *Ibidem*, passim.